

OM Å LESE BIBELTEKSTER

– et kontekstuellet og dialogisk syn på tekst og tolkning

Ord og fortellinger = livstolkning

Så langt tilbake som vi vet, har mennesker levd i og med fortellinger. Myter, sagaer, helte-dikt, sanger – i vår tid også filmer, nyhetsreportasjer, dokumentarer, vitenskapsfortellinger og mye annet. Slike fortellinger og tekster som deles med andre, er en helt vesentlig del av det som holder menneskelige samfunn og kulturer sammen: folkegrupper, nasjoner, kirker, organisasjoner. Noen slike tekster får status som hellige, «Guds Ord», Bibelen og Koranen for eksempel. Bibelen inneholder jo egentlig et mangfold av tekster fra ulike tider. I Det gamle testamentet skapelsesfortellinger, urhistorier (som fortellingene om Kain og Abel eller Abraham og Isak), poetiske tekster, lovttekster, historier om folkets vandring og lidelser og seirer, heltehistorier, profetitekster, visjoner, i Det nye testamentet jesusfortellingene, brevene osv. Det er en stor rikdom i dette mangfoldet.

Samtale i gruppa

Hvilken fortelling lever du i?

Hvilke fortellinger har påvirket ditt syn på virkeligheten?

Hvordan tror du en person som lever om 2000 år vil forstå en tekst du har skrevet? Hva må h*n gjøre for å finne mening i den?

5 påstander om tekstlesing og kontekst

1) Å lese «hellige tekster» er underlagt samme vilkår som all annen tekstlesing. For det første: Alle tekster er noen menneskers «svar» på noe i en bestemt situasjon, alltid i dialog med andre tekster og verden rundt. For det andre: Tekster får mening først i møtet med en tilhører eller leser, som godt kan befinne seg i en helt annen historisk sammenheng enn da teksten ble til. For å forstå en tekst er det altså en fordel å vite noe om hvilken sammenheng den er talt inn i, tekstens historiske kontekst, og så bør vi tenke over hvilken (eventuell) relevans eller betydning teksten kan gis i dag, vår egen historiske kontekst. I fortellingen om Jesu samtale med en samaritansk kvinne ved Sykars brønn kan det for eksempel være viktig å vite at han brøt flere tabuer i samtida da han snakket med henne, en kvinne og en samaritaner. Uskrevne lover og regler som ikke finnes i dag (til gjengjeld har vi jo andre). Mye ligger i denne dialogen mellom da og nå, en dialog som åpner for nye tolkninger, men ikke tillater en hvilken som helst tolkning.

Samtale i gruppa

Hvordan skal vi gå fram for å finne den konteksten en tekst ble skrevet i?
Hva er forholdet mellom ordene og konteksten når man leter etter mening?

2) Tekster står ikke stille med andre ord. Tekster kan leses, tolkes og brukes av nye mennesker i nye sammenhenger. Det gjelder eventyr og myter, teatertekster av Shakespeare eller Ibsen når de nyoppføres, eller Nordahl Griegs «Til ungdommen» når den synges i forbindelse med 22. juli-markeringer eller i humanistiske konfirmasjonsseremonier. Ikke minst gjelder det «hellige tekster» som Koranen og Bibelen. De har ikke én uforanderlig mening som står fast til evig tid. De forandrer seg med tid og sted og menneskers liv. De påvirkes av ulike kontekster, og kontekstene skifter. Vi oppfatter ikke alt som ligger mellom linjene i tekster fra en annen tid – ja, ikke alt som står der svart på hvitt heller for den saks skyld. Slik er det, slik må det være, det er noe av det som gjør det spennende å lese tekster fra en annen tid. Det kan kjennes befriende å se og forstå at de ulike tekstene i Bibelen faktisk er ulike og ofte motsigelsesfulle, skrevet som de er av ulike forfattere i ulike politiske og kulturelle sammenhenger. Det er for eksempel spennende å se forskjellene mellom de fire evangelistenes framstilling av fortellingen om Jesus, og ofte er det en hjelp for forståelsen av Paulus-brevene å vite hvem han (eller en av hans venner) skrev til.

Samtale i gruppa

Hva er den steingrunnen vi skal bygge troen vår på, hvis tekstene ikke står stille som fjell?
Hvordan skal vi forholde oss til at det er mye i tekstene som er skjulte for oss fordi vi lever i en annen tid?
Kan tekstene få ny mening i vår tid som den ikke hadde da den ble skrevet?

3) Bibeltekster leses, tolkes og brukes av nye mennesker i nye sammenhenger. Det er det som holder dem levende. Jesus og alle omkring ham brukte tekster fra Det gamle testamentet inn i nye situasjoner. Evangelieforfatterne Matteus, Markus, Lukas og Johannes sto i stadig dialog med eldre bibeltekster. Også de som i vår tid kaller seg «bibeltro», tolker og velger ut, selvfølgelig og nødvendigvis. (Ofte ut fra et bestemt teologisk skjema, som oppfattes som endelig og uforanderlig, uten hensyn til hvordan både tekstens og mottakernes kontekster, samfunnsforhold og tenkemåter, forandrer seg.) Ja, allerede det å forstå en tekst fra en annen tid og i et annet språk, eller å oversette den til et annet språk, innebærer tolkning: valg av ord og begrep som kanskje aldri helt fanger den meningen som grunnteksten hadde for de første mottakerne. Iblant også slik at ulike mulige oversettelser gir ganske ulik mening. I første kapittel i Johannes-evangeliet, den såkalte Johannes-prologen, stod det tidligere i den norske bibeloversettelsen: «Og lyset skinner i mørket, men mørket tok ikke imot det». Nå står det: «og mørket har ikke overvunnet det». Begge oversettelser er mulige.

Samtale i gruppa

Prøv å fortell en vits på så mange språk dere kan. Får dere frem den samme betydningen på flere språk?

Valgte dere å oversette ord for ord, eller ut i fra deres tolkning av hva poenget i vitsen er?

4) Tekster får ny betydning i nye sammenhenger. Tenk på Salmenes Bok i Det gamle testamentet (GT). Den har blitt brukt som bønnebok siden lenge før Jesu fødsel, men bruken og meningen har endret seg med kultur og situasjon. Da salmene ble skrevet ned, var de trolig mest opplevd og oppfattet som kollektive bønner, slik de fortsatt brukes for eksempel i tidebønner i klostertradisjonen, men mange kristne i dag, oppvokst som vi er i et mer individfokusert samfunn, kan lese dem som enkeltmenneskers bønner til Gud. Da Jesus på korset ropte «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?» brukte han et vers fra Salme 22 som han hadde vokst opp med som et kollektivt bønnerop, men han kunne samtidig bruke det som et rop fra et enkeltmenneske i ytterste nød. Slik brukte også afrikanske slaver i USA Bibelens fortellinger og forestillingsverden for å tolke sin egen situasjon, kollektivt og enkeltvis: «Go down, Moses!», «Swing low, sweet chariot!». I en vanlig søndagsgudstjeneste i Den norske kirke leses vanligvis tre tekstutdrag fra Bibelen: en tekst fra GT, en lesetekst fra NT (ofte fra et av brevene), og så et tekstutsnitt fra et av de fire evangeliene. Noen har valgt ut disse tekstbitene, tatt dem ut av en sammenheng og satt dem sammen med andre tekster inn i en ny sammenheng. Denne nye konteksten spiller en rolle for hvordan tekstene leses og tolkes. Tekstutdragene påvirkes både av de andre tekstene, av kirkeåret og søndagens overgripende tema, og selvfølgelig også av tid og sted og menighet. Det er ikke noe galt ved det, det kan åpne for nye og rike perspektiver på teksten. Men av og til kan en være kritisk til tekstutvalget eller til den nye sammenhengen som tekstene settes inn i.

Samtale i gruppa

Kjenner dere til eksempler på at bibeltekster har blitt plassert i nye kontekster? Politiske paroler?

Pop-sanger? Gudstjenestens liturgi? Ordtak? Skjønnlitteratur?

Hva skjer når en gammel tekst får bli fortellingen om ditt liv og din identitet?

5) Vi må tolke. Det hører til vilkårene for all lesing av tekster. Og å tolke betyr å velge: Når vi tolker en tekst, legger vi mer vekt på noe og mindre på annet. Det gjør enhver predikant i enhver andakt eller preken, uavhengig av teologisk syn. Enhver preken er en nytolking, som nettopp prøver å skape mening i dialog med en bibeltekst og menneskers liv (eller med teologi eller noe annet).

Samtale i gruppa

Hvilke briller har du på deg når du leser?

Kan ordene bli levende uten tolkning?

Øvelse: Hvilket av ordene i følgende setning lyser sterkest mot deg, hvilket ord har du valgt?

«Du skal elske din neste som deg selv»

«Guds Ord» er dialogisk

Å snakke om hellige tekster eller Guds Ord er et risikoprojekt. Det kan låse teksten i stedet for å åpne den og har ofte vært brukt av noen med makt (tolkningsmakt, definisjonsmakt) til å styre andre. Vi må vite hvordan vi kan lese og tolke disse tekstene for at de skal gi liv og mening. Kanskje er det slik at Bibelens tekster ikke uten videre *er* Guds Ord, men kan *bli* det?

Når blir en tekst «Guds Ord»? Bibelens ord er døde så lenge de bare er ord i en bok. Ord får mening først i en sammenheng og når de brukes i kommunikasjon med andre, i en situasjon, en menneskelig kontekst. «Guds Ord» er altså ikke statisk, men dialogisk i sitt vesen. Grundtvig snakket om «det levende Ord». Det blir til i møtet mellom ord og mennesker i en bestemt sammenheng. Som i Jesu møte med mennesker, f.eks. i samtalen med kvinnen ved Sykars brønn. «Jeg er den som snakker til deg», sa Jesus. Han definerte seg som en dialogpartner, og samtalen endret livet for denne kvinnen. **Teksten som sådan er ikke Guds Ord, men den kan bli Guds Ord - når den møter mennesker, og det gode skapes.**

Samtale i gruppa

Er du enig i dette?

Hvordan møter man en bibeltekst dialogisk?

Bibelens Gud er altså en dialogisk Gud, en vi kan gå i dialog med, også med våre kritiske tanker og spørsmål. Det betyr at det også er plass for de bibelkritiske tankene. Det er mye i Bibelen vi ikke uten videre kan ta til oss eller underkaste oss, for eksempel bildet av den brutale krigsguden og stammeguden i GT, en gud som står bak både ondt og godt og favoriserer noen framfor andre. Kristendom er ingen underkastelsesreligion, det gjelder også for bibellesing. Den som kalte seg «veien, sannheten og livet», var et menneske som var i bevegelse hele tida og i stadig dialog, ofte i konfrontasjon, med både religion og samfunn i samtida.

Samtale i gruppa

Hva gjør en slik måte å tenke om tekstlesing, Guds ord og Bibelen med gudsbildet ditt?

Hvilke muligheter åpner seg i et dialogisk forhold til Gud og Bibelen?